

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми професійного розвитку вчителів іноземних мов в умовах формальної і неформальної освіти. Розглянуті сучасні підходи до професійного розвитку вчителів іноземних мов. Виокремлені основні задачі сучасної системи підвищення кваліфікації для підготовки компетентного вчителя Нової української школи, ключові компетентності, якими повинен володіти вчитель іноземних мов. Проаналізовано сучасні видання, присвячені питанню професійного розвитку не лише вчителів іноземних мов в умовах формальної і неформальної освіти, а й педагогів у світовому освітньому просторі. Сформульовано рекомендації щодо розширення знань професійного розвитку вчителів іноземних мов в умовах формальної і неформальної освіти. Ознайомлено вчителів із новими вимогами навчальних програм, відповідно до затвердженого державного стандарту, визначено шляхи неперервного професійного розвитку вчителів іноземних мов у системі підвищення кваліфікації.

Ключові слова: професійний розвиток, формальна освіта, ключові компетентності, неформальна освіта, система підвищення кваліфікації.

Євроінтеграційні процеси суспільно-політичного характеру зумовлюють модернізацію національної системи післядипломної педагогічної освіти, окреслюючи оновлену сутність змісту підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов у системі неперервної освіти. В умовах соціально-економічних та освітніх викликів актуалізується потреба підготовки вмотивованих, компетентних учителів іноземних мов, які здатні працювати в Новій українській школі, швидко реагувати на інновації, неперервно навчатися впродовж усього життя.

Поняття "професійний розвиток" розуміється вченими по-різному.

Наприклад, А. Глетсорт розуміє професійний розвиток як розвиток особистості вчителя в професійному контексті за допомогою накопичення досвіду й системного аналізу власної педагогічної діяльності [4, с. 41].

В. В. Сидоренко, розглядаючи неперервний професійний розвиток педагогічного працівника як акме-професіонала й особистості у часовому і просторовому планах, оперує поняттям "*педагогічний акме-професіогенез*". На думку науковця, в умовах післядипломної освіти педагогічний акме-професіогенез становить складний багаторівневий, пролонгований, поетапний і амбівалентний (оскільки можна спостерігати його нерівномірність і гетерохронність на всіх стадіях, порушення лінійності, послідовності й впорядкованості, етапи біфуркації) процес, що включає становлення компетентного фахівця, професіонала, особистості з акмеологічною позицією, який проходить певні періоди, зокрема професійної адаптації, набуття емпіричного професійно-педагогічного досвіду, формування і вдосконалення педагогічного професіоналізму, творчого самовираження і самореалізації, педагогічної майстерності. Цей процес можна умовно поділити на кілька взаємопов'язаних періодів (фаз), що утворюють цілісний *андрагогічний цикл* професійно-фахового й індивідуально-особистісного розвитку, курсової і міжкурсорової підготовки в органічній єдності [2].

Дослідники Р. Фесслер та Дж. Крістенсен розглядають вісім етапів циклу кар'єри та професійного розвитку вчителів: *допрофесійний етап* (початкова педагогічна підготовка); *етап введення в професію* (перші роки роботи вчителя); *етап розвитку компетентностей* (основний період роботи, під час якого вчителі активно беруть участь у програмах професійного розвитку); *етап прояву ентузіазму та бажання професійно розвиватися* (період намагання досягти професійної майстерності); *етап, на якому з'являється почуття розчарування професією* (період зниження задоволення від роботи та виникнення сумнівів); *етап розвитку стабільності кар'єри* (період, упродовж якого вчителі працюють стабільно, однак виявляють менше ентузіазму щодо професійного розвитку); етап згасання [3, с. 119].

У Законі України "Про освіту" (стаття 18) неперервний професійний розвиток – це неперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та / або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності.

Соціокультурні виклики, а також процеси інтернаціоналізації освіти актуалізують важливість професійного розвитку вчителя іноземних мов через формальну і неформальну освіти впродовж життя, зумовлюючи пошук нових наукових підходів, добір методів, прийомів, технологій на компетентнісній основі.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми професійного розвитку вчителів іноземних мов в умовах формальної і неформальної освіти.

Процеси інтернаціоналізації освіти характеризуються інтенсивним упровадженням міжнародного складника до дослідницької, освітньої та адміністративної функцій, модифікуючи характер педагогічної діяльності учителів у напрямі досягнення відповідності між сформованими тенденціями в освіті та новими ідеями, технологіями, методами організації навчання. В умовах реформування сучасних освітніх систем значно загострюється проблема конкурентоздатності педагогів на вітчизняному та міжнародних ринках освітніх послуг. У такому разі професійний розвиток учителів іноземних мов має здійснюватися шляхом формальної

і неформальної освіти з максимальним узгодженням професійних функцій із потребами сучасного суспільства та відповідно до вимог інноваційного спрямування освітніх систем.

Професійний розвиток є комплексом видів діяльності, що здійснюється на систематичній основі, з метою підготовки вчителів до їхньої професійної діяльності й охоплює початкову підготовку, програми введення в професію, післядипломну підготовку, неперервний професійний розвиток в умовах школи [6, с. 7].

Концепція професійного розвитку вчителя іноземної мови передбачає особистісне та професійне зростання, що співвідноситься із розвитком його кар'єри на основі набуття певного досвіду. На переконання американського науковця А. Глетсорна, професійний розвиток передбачає набуття формального (участь у семінарах, професійних зібраннях, менторстві) й інформального (читання, публікації, перегляд тематичних, документальних телепрограм) досвіду [7, с. 9].

Професійний розвиток – це складний процес, який має циклічний характер. Це означає, що в процесі своєї діяльності людина не лише розвиває свої професійні здібності та накопичує знання, розвиває компетентності, але також може зазнавати й негативного впливу професійної діяльності, який призводить до появи різних деформацій і станів, що знижують не тільки її професійні успіхи, але й негативно виявляються у “позапрофесійному” житті [8].

Система професійного розвитку охоплює широку перспективу, до складу якої входять функціональні взаємозв'язки між: цілями та завданнями професійного розвитку; контекстом, у якому відбуватиметься професійний розвиток; особистісними та професійними характеристиками учасників системи; моделями, методикою та способом дії, які застосовуватимуться; коштами й результатами професійного розвитку; визначенням повноважень; процесом оцінювання ефективності професійного розвитку; визначенням інфраструктури підтримки професійного розвитку тощо [5, с. 128].

У контексті андрагогіки й акмеологічних засад педагогіки науковці розглядають вчителя як суб'єкта розвитку впродовж усієї життєдіяльності.

Професійний розвиток учителів іноземних мов передбачає модернізацію системи післядипломної педагогічної освіти, зміну структури й організації освітнього процесу, добір інноваційних технологій навчання дорослих.

Відповідно до Закону (стаття 8) освіта впродовж життя здійснюється шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присвоєння визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та / або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

У Законі України “Про освіту” визначено роль післядипломної освіти, що передбачає набуття нових і вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду. Зазначено, що післядипломна освіта включає: спеціалізацію – профільну спеціалізовану підготовку з метою набуття особою здатності виконувати завдання й обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності; перепідготовку – освіту дорослих, спрямовану на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями); підвищення кваліфікації – набуття особою нових та / або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань; стажування – набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань.

У проекті Концепції розвитку педагогічної освіти [1] чітко визначено, що професійний розвиток учителів може здійснюватися шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Виокремлено традиційні форми підвищення кваліфікації та професійного розвитку вчителів іноземних мов, зокрема навчання в тих закладах освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою. Професійний розвиток через формальну освіту передбачає набуття особою нових та / або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань і може завершуватися присвоєнням професійних та / або присудженням часткових освітніх кваліфікацій, а його результати не потребують окремого визнання і підтвердження. До інших видів підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов належать стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо. Обов'язковою умовою для визнання результатів інших видів підвищення кваліфікації є опис набутих нових та / або вдосконалених раніше набутих компетентностей і досягнутих результатів навчання, відповідних витраченому на це часу. Загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника впродовж п'яти років не може бути меншою, ніж 150 годин, із яких певна кількість має бути спрямована на вдосконалення знань, вмінь і практичних навичок у частині роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Здобуті

у формальній освіті кваліфікації зараховуються як підвищення кваліфікації і не потребують окремого визнання чи підтвердження. Підвищення кваліфікації шляхом інформальної освіти допускається для наставників, сертифікованих педагогічних працівників і педагогічних працівників, які мають вищу педагогічну категорію, науковий ступінь та / або вчене звання, та передбачає розроблення програми самоосвіти з описом запланованих до набуття нових та / або вдосконалення раніше набутих компетентностей і досягнення результатів навчання, що визнаються / підтверджуються під час атестації результатів навчання [1].

Відповідно до затвердженого *Державного стандарту початкової освіти* (від 21 лютого 2018 р. № 87) визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти. Для мовно-літературної освітньої галузі виокремлено такі ключові компетентності, як:

– *здатність спілкуватися рідною* (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

– *інформаційно-комунікаційна компетентність*, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного й етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

– *інформаційно-цифрова компетентність*, що передбачає вивчення іноземної мови з використанням спеціальних програмних засобів, ігор, соціальних мереж, створення інформаційних об'єктів іноземними мовами, спілкування іноземною мовою з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), застосування ІКТ для пошуку, обробки, аналізу інформації;

– *навчання впродовж життя*, що передбачає опанування уміннями, навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей і способів їх досягнення, вміння працювати самостійно і в групі;

– *інноваційність*, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечує подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади.

Метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей і задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти. Здобувач освіти сприймає інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінює таку інформацію; розуміє прочитані іншомовні тексти різних видів для отримання інформації або емоційного задоволення, використовує прочитану інформацію та критично оцінює її; надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами усно, письмово та в режимі реального часу, використовуючи іноземну мову.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти потребують від учителів іноземних мов у системі підвищення кваліфікації розвитку ключових компетентностей, добору інноваційних методів, прийомів, технологій, уміння навчатися впродовж життя шляхом формальної, неформальної, інформальної освіти.

Відповідно до наказу МОН України "Про деякі організаційні питання щодо підготовки педагогічних працівників для роботи в умовах Нової української школи" (№ 34 від 15 січня 2018 р.), для реалізації Плану заходів на 2017–2029 рр. із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" рекомендовано проходження підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання *вчителів іноземних мов*, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 навчальному році (за окремим графіком і програмами Британської Ради в Україні, Гете-Інституту в Україні, Посольства Франції в Україні). Для них розроблено *онлайн-курс на платформі EdEra* й очне навчання. Для вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів Нової української школи, відкрито онлайн-платформу для підвищення кваліфікації (Режим доступу: <https://nus-english.com.ua/>). Зазначимо, що навчання на платформі є частиною комбінованого очно-дистанційного курсу, який є обов'язковим для проходження вчителями початкових класів. На платформі розміщено два великі блоки, зокрема інформаційний, призначений для ознайомлення з опціями, цілями та задачами навчальної платформи (доступний англійський або український варіант); навчальний, для проходження онлайн-навчання (доступний англійський варіант). Слухачі курсу дізнаються, як підвищити мотивацію дітей до навчання, правильно вказувати на помилки та максимально розкрити лінгвістичні здібності.

Висновки. Отже, професійний розвиток зорієнтований на реалізацію комплексу завдань: сприяння розумінню нового контексту освіти ХХІ століття на основі попередньо освоєних знань; ознайомлення вчителів із новими вимогами навчальних програм відповідно до затвердженого Державного стандарту; сприяння обміну перспективним педагогічним досвідом; визначення шляхів неперервного професійного розвитку вчителів іноземних мов у системі підвищення кваліфікації через формальну і неформальну освіту.

Перспективним напрямом подальших досліджень вбачаємо вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо професійного розвитку вчителів у системі підвищення кваліфікації.

Використана література:

1. Проект Концепції розвитку педагогічної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proekt-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
2. Сидоренко В. В. Акмеологічні технології в освіті дорослих / В. В. Сидоренко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 2016. – Вип. 24 (34). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/107265/>.
3. Ganser T. An ambitious vision of professional development for teachers / T. Ganser // NASSP Bulletin. – 2000. – № 84 (618). – P. 6–12.
4. Professional development in education: in search of the life optimal fix // Professional development in education: new paradigms and practices / eds. T. Guskey, M. Huberman. – New York : Teachers College Press, 1995. – P. 114–132.
5. Glatthorn A. Teacher development / A. Glatthorn // International encyclopedia of teaching and teacher education. – London : PergamonPress, 1995. – P. 41–44.
6. Ingvarson L. Professional development as the pursuit of professional standards: the standard based professional development system / L. Ingvarson // Teaching and Teacher Education. – 1998. – № 14 (1). – P. 127–140.
7. Scheerens J. Teachers' professional development. Europe in international comparison. An analysis o teachers' professional development based on the OECD's Teaching and Learning International Survey (TALIS) / J. Scheerens. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union, 2010. – 204 p.

References:

1. Proekt Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity [Draft Concept of Pedagogical Education Development]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proekt-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (ukr).
2. Sydorenko V. V. Akmeolohichni tekhnolohii v osviti doroslykh [Acmeological technologies in adult education]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. 24 (34). Ser. 16. Tvorcha osobystist uchytelia: problemyteorii i praktyky, 2016. Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/107265/> (ukr).
3. Ganser T. An ambitious vision of professional development for teachers / T. Ganser. NASSP Bulletin. – 2000. – № 84 (618). – P. 6–12 (eng).
4. Professional development in education: in search of the life optimal fix. Professional development in education: new paradigms and practices ; eds. T. Guskey, M. Huberman. – NewYork : Teachers College Press, 1995. P. 114–132 (eng).
5. Glatthorn A. Teacher development / A. Glatthorn. International encyclopedia of teaching and teacher education ; ed. L. Anderson. London : PergamonPress, 1995. P. 41–44 (eng).
6. Ingvarson L. Professional development as the pursuit of professional standards: the standard based professional development system / L. Ingvarson. Teaching and Teacher Education. 1998. № 14 (1). P. 127–140 (eng).
7. Scheerens J. Teachers professional development. Europe in international comparison. An analysis of teachers professional development based on the OECDs Teaching and Learning International Survey (TALIS) / J. Scheerens. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union, 2010. – 204 p. (eng).

Чунарева-Вовнянко М. В. Профессиональное развитие учителей иностранных языков в условиях формального и неформального образования

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы профессионального развития учителей иностранных языков в условиях формального и неформального образования. Рассмотрены современные подходы к профессиональному развитию учителей иностранных языков. Выделены основные задачи современной системы повышения квалификации для подготовки компетентного учителя Новой украинской школы, ключевые компетентности, которыми должен обладать учитель иностранных языков. Проанализированы современные издания, посвященные вопросу профессионального развития не только учителей иностранных языков в условиях формального и неформального образования, но и педагогов в мировом образовательном пространстве. Сформулированы рекомендации относительно расширения знаний профессионального развития учителей в условиях формального и неформального образования. Ознакомлено учителей с новыми требованиями учебных программ, в соответствии с утверждённым государственным стандартом, определены пути непрерывного профессионального развития учителей иностранных языков в системе повышения квалификации.

Ключевые слова: профессиональное развитие, формальное образование, ключевые компетентности, неформальное образование, система повышения квалификации.

Chunareva-Vovniansko M. V. Professional development of teachers of foreign languages in formal and informal education

The article is dedicated to the research on theoretical fundamentals of foreign languages teachers professional development. Modern approaches to the professional development of foreign language teachers are considered. The main tasks of the modern system of training for the preparation of a competent teacher of the New Ukrainian School, the key competences to be taught by foreign languages teachers are set out. The modern editions devoted to the issue of professional development of not only teachers of foreign languages in the conditions of formal and informal education, but also teachers in the world educational space have been analyzed. Recommendations for expanding the knowledge of professional development of foreign language teachers informal and non-formal education formulated. Teachers are acquainted with the new requirements of the curricula, in accordance with the approved state standard, the ways of continuous professional development of teachers of foreign languages in the system of professional development are determined.

Key words: professional development, formal education, informal education, key competences, system qualification improvement.